

MARDİN-SAVUR GELENEKSEL KENT DOKUSU VE EVLERİ

*F. Meral HALİFEOĞLU**
*Neslihan DALKILIÇ**

Özet: Mardin iline bağlı bir ilçe olan Savur, özgün dokusunu günümüze kadar koruyan önemli bir tarihi yerleşim merkezidir. Savur geleneksel kent dokusu, iki tepenin çevresindeki yerleşim alanlarından oluşmaktadır. Kalesi, topografyaya göre biçimlenmiş sokakları, dini yapıları, konakları ve evleri ile geleneksel yerleşim düzeninin özgün değerlerini yansıtmaktadır. Spontane olarak, organik bir dokuda gelişen kentin ana elemanları geleneksel evlerdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel mimarisinin genel özelliklerini gösteren Savur evleri; aile yapısı, ekonomik yapı, kültürel etkileşim, iklim, topografya, jeolojik yapı ve malzemenin etkisiyle biçimlenmiştir. Evlerin birçoğu, ilk sahiplerinin torunları tarafından kullanılmaktadır. Geleneksel yaşam ve kültürel yapı devam etmektedir. Geleneksel kent dokusu ve evleri; nüfus artışı, çarpık kentleşme, yanlış restorasyonlar, bakımsızlık ve ilgisizlikten dolayı özgün değerlerini günden güne yitirmektedir. İlçede çok sayıda geleneksel konut olmasına rağmen, çok az sayıda (12) tescilli konut vardır. Koruma Planı olmayan Savur'un, kültürel birikiminin çağdaş yöntemlerle araştırılması ve tespit edilmesi, çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir. Bu çalışma kapsamında, öncelikle Savur'daki tüm geleneksel konutlar tespit edilmiştir. Tespit edilen evler detaylı bir biçimde araştırılarak; Savur'un geleneksel kent dokusu, genel yerleşim özellikleri ile geleneksel evlerin mimari özellikleri; plan düzeni, plan tipleri, cephe düzeni, cephe elemanları ve yapısal sistem incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Savur, Mardin, koruma, tarihi çevre, geleneksel kent dokusu, geleneksel evler.

Traditional City Pattern and Houses of Mardin-Savur

Abstract: Savur, a small town in the province of Mardin, is an important traditional settlement that has preserved its original texture up to the present. Its traditional texture consists of residential areas located around two hills. Savur, with its castle, its street shaped in compliance with the topography, religious structures, konaks and houses reflects the characteristics of traditional locational elements. The fundamental elements of the town that developed in an unplanned manner into an organic texture are the traditional houses. Savur houses which reflect the general features of south-eastern architecture have been shaped under the impact of family life, economic structure, cultural interaction, climate, topography, geological structure and construction materials. Most of the houses have been inhabited by the descendents of their original owners. There, traditional life and cultural structure still keep on going. Yet, traditional texture has been losing its original values day by day due to warped urbanization and restoration, population increase, neglect and disinterest. Although there are a lot of traditional houses in the area, only a few has been registered. One of the main problems of Savur which has no preservation plan is the lack of a search for its cultural heritage and its study with contemporary methods. In this study, firstly, all the traditional houses of Savur have been recorded. Then, they are thoroughly examined so as to reveal Savur's traditional texture, settlement characteristics and architectural traits of the houses such as plan characteristics and types, facade design and its elements and their structural systems.

Key Words: Savur, Mardin, preservation, historical environment, traditional city pattern, traditional houses.

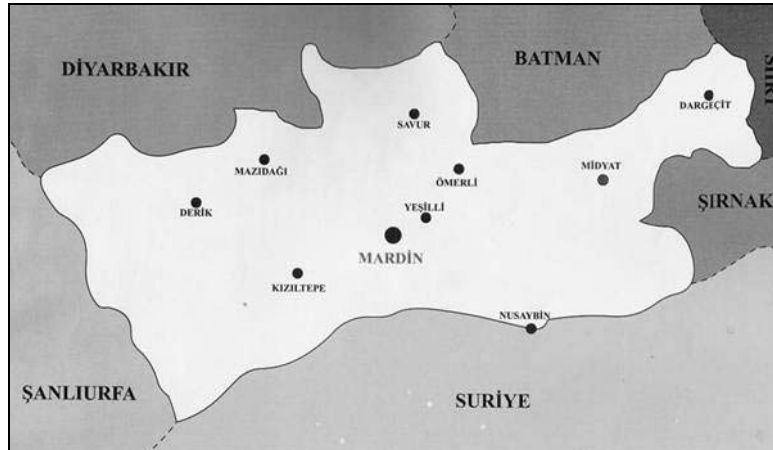
1. GİRİŞ

Mardin iline bağlı bir ilçe olan Savur, il merkezine 47 km uzaklıktadır (Şekil 1). Ticaret yolları ve geçitlerin bulunduğu Midyat platosunun kuzeybatı ucundadır. Tarihte bilinen en eski uygarlık merkezlerini barındıran Mezopotamya Bölgesi'nin kuzeyinde, çok önemli kültürlerin, dinlerin, dillerin kesiştiği ve birbirini etkilediği bir coğrafyada kurulmuştur.

Yukarı Mezopotamya'nın bir parçası olan ilçe, Tur Abdin bölgesinin batısında yer almaktadır. Tur Abdin; batıda Mardin, kuzeyde Hasankeyf, doğuda Cizre ve güneyde Nusaybin sınırları içinde kalan bölgenin adıdır. Bu bölgenin yüzölçümü 10.000 km² den fazladır (Aydın vd, 2000).

* Dicle Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 21280, Diyarbakır.

İlçede karasal iklim egemendir. Yağışın büyük bölümü kış ve ilkbaharda düşer. İlçe topraklarının büyük bölümü ormanlarla ve yaylalarla kaplıdır. Savur ve Şeyhan Çaylarının bir bölümünü suladığı vadi ve yamaçlar, tahıl tarımına elverişli arazilerdir (Büyük Kültür Ans, 1984).

Şekil 1:
Savur ve yakın çevresinin haritası

Savur kelimesi, Süryanice 'Savro' sözcüğünden türemiştir. Savro boyun anlamındadır. Süryanice'de Savro, Arapça da Savr olarak geçmektedir (Akyüz, 1998). Bir başka kaynağa göre, Kumuk Türkleri'nce kurulan Savur, Şuara adıyla da anılmış, Süryaniler ise kente Suara adını vermişlerdir (Yurt Ansiklopedisi, 1983).

Yukarı Mezopotamya'yı Yukarı Dicle Havzasına ve dolayısıyla Antik Çağların ve Ortaçağın madden kaynaklarına bağlayan geçit noktası Savur'dur. Bu nedenle hem Antik Çağlarda hem de Ortaçağda stratejik bir nokta olarak bölge hâkimiyetini elinde tutmak isteyenler için mutlaka ele geçirilmesi gereken bir kale olmuştur (Ayaz, 2003).

Savur'un da içinde bulunduğu Mezopotamya halkı 1. yüzyıldan başlayarak 4. yüzyılın sonlarına doğru putperestlikten soyutlanmış ve Hıristiyanlığı kabul etmiş, bölgede birçok kilise inşa edilmiştir. Savur'un merkezinde ve bugün cami olarak kullanılan bir kiliseyle, Kılıt (Dereiçi) Köyü'nde Mor Yuhannun Kilisesi, Mor Abay, Mor Theoduto, Mor Şabay ve Mor Dimet Manastırları bunlardandır (Akyüz, 1998).

Müslümanlığın bölgede yayılışı Halife Ömer dönemindedir. Mardin ve yöresi 990 yılında Mervanilerin, 1085 yılında Selçukluların, 1105 yılında Artukluların, 1401 yılında Akkoyunluların ve 1515 yılında Osmanlıların eline geçmiştir (Ayaz, 2003). İlk döneme ait Osmanlı düzenlemelerine göre Savur nahiyesi, 1518'de Mardin Kazası'na bağlıdır. 1530'da Savur'un kazaya dönüştüğü görülmektedir (Ayдын vd, 2000).

1869 tarihinde ilk defa yayımlanan Diyarbakir Salnamesi' ne göre Savur, Midyat kazasına bağlı bir nahiyedir. Savur'un XX. yüzyılın başında Diyarbakir eyaletine bağlandığı görülmektedir. Bu tarihlerde Diyarbakir 35 sancaktan oluşurken, merkez sancağı, aralarında Savur'un da bulunduğu 22 kazadan oluşmaktadır. 1905 Diyarbakir Salnamesi verilerine göre, Savur'da 1 cami, 1 mescit, 3 kilise, 1 medrese, 6 Müslüman okulu, 1 Hıristiyan okulu bulunmaktadır (Ayдын vd, 2000).

2000 yılı nüfus sayımına göre ilçe merkezinin nüfusu 7817, köylerin nüfusu 26585 kişidir. İki dönem arasındaki nüfus artış oranı ilçe merkezinde binde 22.46, köylerde binde -2.61'dir (DİE, 2002).

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Tahıllardan buğday ve arpa, meyvelerden üzüm başta gelen ürünlerdir. Mercimek, nohut, fasulye, pamuk, badem ve çeşitli sebze yetiştirilir. İhtiyaç fazlası ürünler pazarlanır. Hayvancılık daha çok yaylalarda yapılır. Savur çayı kıyısında yaygınlaşan kavak yetiştiriciliği de önemli gelir kaynakları arasında yer alır. İlçedeki başlıca sanayi kuruluşları, şarap üretim tesisleri ile marangozhaneler ve kereste atölyeleridir (Ana Britannica, 1989).

2. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ YERLEŞİMLERİNE VE EVLERİNE GENEL BAKIŞ

Savur, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin mimari özelliklerini büyük ölçüde yansıtmaktadır.

Türk evini plan özelliklerine göre dörde (sofasız, iç sofalı, dış sofalı, orta sofalı) ayıran Eldem, yerel özelliklere göre yedi bölgeye ayırmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi de bunlardan biridir (Eldem,

1984). Bu evlerde tasarımı en çok etkileyen, yazları 40-45 dereceye varan sıcak iklimdir. Köklü Mezopotamya geleneği ve İslam kültürünün etkisiyle gelişen serin, avlulu, içe dönük ev tipleri bölgede yüzlerce yıl uygulanmıştır. Düz damlar, kalın duvarlar, tonoz ve kemer sistemi İran etkisini belirlerken, avlu ve avluya bakan üst kattaki dış sofa sistemiyle oda iç düzeni, Osmanlı Dönemi'ndeki köklü oluşumun etkisini vurgulamaktadır. Ayrıca Güneydoğu Anadolu evlerinin plan tiplerinde avlu etrafında çevrelenen odalar, aynı yöredeki eski Anadolu konut tiplerinde de görülebilmektedir (Sözen ve Eruzun, 1992).

Güneydoğu Anadolu'da anıtsal özelliklere sahip bir taş mimari geleneği mevcuttur. Bu geleneğin Helenistik, Roma, Hıristiyan ve erken İslam dönemlerinde önemli örnekleri vardır. Haçlılar döneminde de kısa bir etkileşim söz konusudur. Kuban, Güneydoğu Anadolu konut mimarisinin, Kuzey Suriye ile ortak kültürün ve taş konut mimarisinin etkisinde oluştuğunu belirtmiştir (Kuban, 1995).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde konut mimarisini en iyi yansıtan yerlerin başında Diyarbakır, Urfa ve Mardin gelmektedir. Bu yerleşim yerlerinde bazı yerel farklar yanında belirgin ortak özelliklere de rastlanılmaktadır. Dışa kapalı, içe dönük avlulu plan düzeni, yağma yapım tekniği, taş malzeme, düz dam vb. ortak mimari özelliklerdir. Bu bölgedeki geleneksel evlerin oluşumunda etkili olan diğer etmenler, aile yapısı, dini yapı, ekonomik yapı ve kültürel etkileşimdir.

Savur'un geleneksel kent dokusu ve konut mimarisinin oluşumuyla en fazla benzerlik gösteren yerleşim yeri Mardin'dir. Geleneksel Mardin evlerinin oluşumundaki en önemli etmenler ise, içinde bulunduğu bölgenin iklim ve topografyasıdır. Kentin topografik yapısı, konutun kütleli biçimlenmesinde mevsimlik kullanımı ön plana çıkarmazken, eğimli arazide tek yöne doğru (güney) yönelme zorunluluğunu getirmiştir. Kentin sınırlı bir alanda gelişmek zorunda kalışı, yatayda yayılma yerine, düşeyde katları kullanan bir tasarım anlayışının tercih edilmesine neden olmuştur. Harem-selamlıklı ev düzeni, yüksek taş duvarlarla sokaktan ayrılmış avlu ve teraslar, büyük merkezli mutfaklar genel plan özelliklerini yansıtmaktadır. Belli mekânların tekrar edilmesiyle evin büyütüldüğü görülmektedir. Evlerin, kapalı ve yarı açık mekânları kare ya da kareye yakın bir modül veya tekrarından oluşmaktadır. Yapılar güneye yönlendiğinden cephelerde bu yön önem kazanır. Planlamayı yönlendiren yaşama birimi, eyvan ve revak gibi mekânlar, genellikle güney cephesinde toplanmıştır. Hiçbir yapı birinci kattan itibaren bir diğerinin önünü kesmediği gibi pencereler de birbirini görmez (Alioğlu, 2000).

Bu illerin yanı sıra, Savur'un yakın çevresinde yer alan, Mardin'e bağlı birkaç küçük yerleşim yeri daha geleneksel konut yoğunluğuyla dikkati çekmektedir. Bunlar içerisinde Midyat, Estel ve Derik sayılabilir. Bu yerleşim yerlerindeki geleneksel konutlar, Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konut mimarisinin genel özelliklerini yansıtmaktadır. Midyat ilçesi geleneksel konut dokusunun yoğun olduğu bir yerleşim yeridir. Birbirinden değişik kültürleri ve inançları kentsel dokusunda barındıran ve yaşatan Midyat'ta, bu çeşitliliğin ve zenginliğin yansımaları mimaride görmek mümkündür (Dalkılıç, 2004a). Estel'de de çok sayıda geleneksel konut vardır. Konum olarak Midyat'a çok yakındır. En büyük farklılık, Midyat'ta özgün ev sahipleri çoğunlukla Süryani iken, Estel'de yaşayanların Müslüman olmasıdır. Derik ilçesinde ise az sayıda nitelikli geleneksel konut vardır. Geçmişte ilçede farklı kültürel kökene sahip insanların bir arada yaşadığı bilinmektedir. Bugün hem geleneksel doku hem de sosyal yapı özgünlüğünü yitirmiş, tamamen değişmiştir.

3. SAVUR'DA GELENEKSEL YERLEŞMENİN ÖZELLİKLERİ

Savur geleneksel kent dokusu, karşılıklı iki tepenin yamaçlarındaki yerleşim alanlarından oluşmaktadır. Kalesi, topografyaya göre biçimlenmiş sokakları, çarşısı, sosyal ve kamu yapıları, konakları ve evleri geleneksel yerleşim düzeninin özgün değerlerini yansıtmaktadır. Dağlık bir bölgede kurulmuş olan ilçenin batısını sınırlayan çevre yolunun altından Savur Çayı geçmektedir. Derenin hayat verdiği ovalar, yeşillikler ve ormanlarla kaplıdır. Kuzeydeki tepenin üstünü kuşatan, ancak günümüze sadece kalıntıları ulaşan Savur Kalesi'nin sardığı alanın, ilk yerleşim bölgesi olduğu düşünülmektedir (Resim 1,2).

Savur yerleşim alanı Devlet, Evren ve Gazi adlı üç mahalleden oluşmaktadır. Geleneksel kent dokusunun en belirgin özelliği, organik düzendeki sokaklardır. Topoğrafyanın etkisinin büyük olduğu sokaklarda, önceden düzenlenmiş bir biçimlendirme yoktur. Doğal süreçte, yapıların parsele oturmasından sonra geriye kalan alanlar sokakları oluşturmuştur. Yerleşime bağlı olarak doğu-batı, kuzey-güney ve ara yönlerde gelişen sokaklar, her iki tepenin yamaçlarına dik, paralel, kıvrımlı olarak ilerlemekte, yer yer bazı düz alanlarda birleşmektedir. Yamacın alt yönünde birbirine paralel iki caddenin yer yer bağlandığı dik sokaklar Mardin'de olduğu gibi basamaklandırılmıştır. Bazıları da eğimin fazlalığından adeta merdivene dönüşmüştür. Geleneksel yaşamın ağır bastığı kentte, at ve eşeklerle taşımacılık günümüzde de devam etmektedir. Savur'da, genişliği 1.80 m. ile 5.30 m. arasında değişen sokakların bir kısmı -özellikle geniş olanları- günümüzde özgün dokusuyla uyum göstermeyen kilimli parke taşıyla kaplanmıştır. Geriye kalanları da doğal taş zemin ve toprak olarak bırakılmıştır (Şekil 2) (Resim 3,4,5).

Resim 1, 2:
Savur'un genel görünüşü

Konakların ve büyük evlerin çevresinden geçen sokakların kesişme noktalarında, meydan olarak nitelendirilebilecek alanlar bırakılmıştır. Bu alanlarda odun kesme, tandırlarda ekmeğin pişirilmesi vb işler yapılmaktadır.

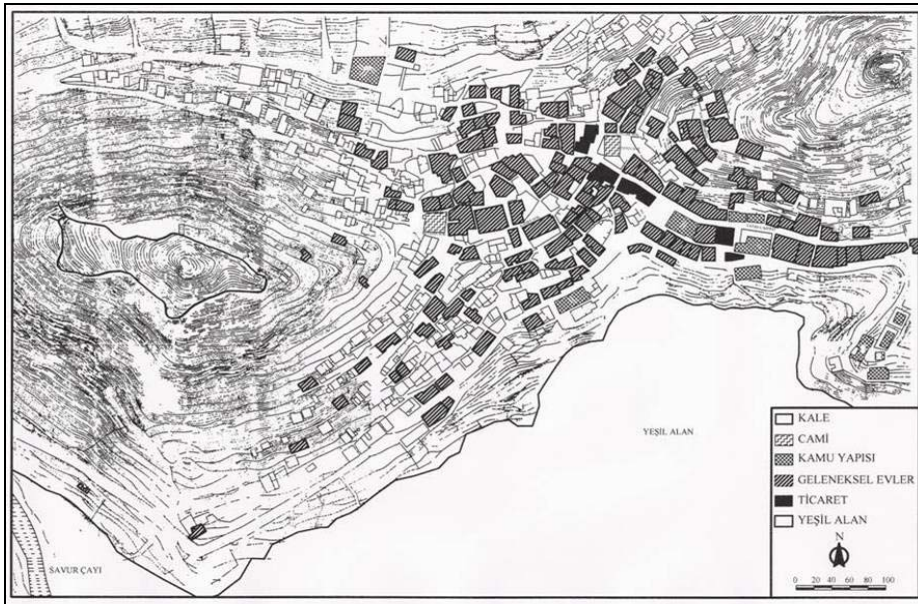
Kentin yerleşim alanı, bazı alanlarda yoğun ve sıkışık bir görünümde. Kuzey-güney doğrultusunda gelişen kent bütünü önceden planlanmamış, ihtiyaç oldukça yeni evler eklenmiştir. Savur'da, alt katında iki sokağı birbirine bağlayan bir geçit bırakıldıktan sonra, üstüne oda yapılan (abbara) bir örnek bulunmaktadır.

Her iki tepenin üst noktalarından itibaren çevreye kıvrımlar halinde yayılan dokuda, konak ve büyük evlerin parselleri adalar şeklinde düzenlenmiştir. Diğer evler, ara parsel, tek yönden bitişik köşe parsel, çift yönden bitişik köşe parsel veya topografya ile sınırlandırılmış parseller üzerine oturmuşlardır (Şekil 3).

Savur merkezde dini mimari örneği olarak iki cami ve bir türbe bulunmaktadır. Camilerden biri Kalenin bulunduğu tepenin yamaçlarında, Gazi Mahallesi'nde yer alan Eski Cami, diğeri ise çarşının kuzeyinde Devlet Mahallesi'nde bulunan Yeni Cami'dir. Eski Cami, bölgede uzun süre yaşayan Süryanilere ait bir kilise iken, Artuklular döneminde camiye çevrilmiştir (Yıldız, 2003). Sitti Legliye Türbesi ise ilçenin doğusunda bulunan mezarlıkta yer almaktadır (Şekil 2).

Kentin mezarlığı, yerleşim alanının doğu tarafında, güneyde düz bir alana yayılmıştır. İlçede yaşamış olan Süryanilere ait mezarlık bulunamamıştır.

Savur'da kentsel dokuyu oluşturan en önemli öğe olan "geleneksel Savur evleri", organik bir dokuda gelişmiştir. Geleneksel niteliklerini büyük ölçüde koruyan evler, özgün kullanımlarını günümüzde de devam ettirmektedir.

Şekil 2:
Savur geleneksel kent dokusu

*Resim 3,4,5:
Savur Sokakları*

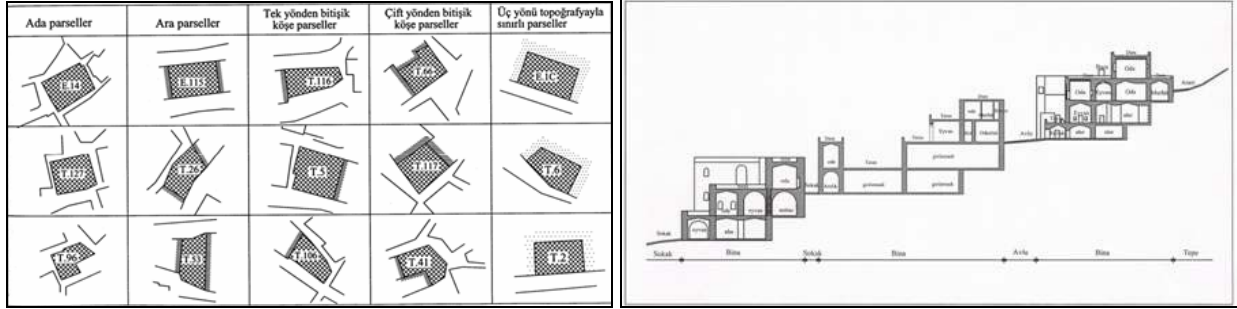
*Resim 6,7,8,9:
Savur geleneksel kent dokusundan görünüşler*

4. GELENEKSEL SAVUR EVLERİNİN ÖZELLİKLERİ

4.1. Yerleşim Özellikleri

Önceden planlanmayan ve topoğrafyanın da etkisiyle organik bir dokuda gelişen kentin ana elemanları geleneksel evleridir. Evlerin üzerinde yer aldığı parseller de aynı organikliğin önemli belirleyicileridir. Merkezi ve yüksek kesimlerde beylerin ve zengin ailelerin konakları, tepe eteklerinde ve kenar sokaklarda ise daha sade ve küçük konutlar yer almaktadır (Resim 5-8).

Kentin ileri gelen ailelerinin ifadesine göre, Bağdat'tan gelen ve bu bölgede yerleşik düzene geçen aşiretlerin önde gelenlerinin, kalenin hemen altında yaptırıldıkları konak ile diğer tepenin kente hâkim bir noktada yaptırılan konak ilçenin ilk yapılarındandır. Özellikle Hacı Abdullah Öztürk Konağı olarak bilinen yapının haremlik ve selamlık kanadı ile müştemilatı kentin en önemli silüetini oluşturmaktadır (Resim 7,8). Her ikisi de dört katlı olan bu konaklar, korunaklı bir yapı olarak sırtlarını tepelere dayamaktadır. Kendilerine bağlı aşiret üyeleri ve yakın akrabaları da konakların çevresinde, güç gösterisi yapacak şekilde, evler ve konaklar yaptırmışlardır. Her iki yapının üzerinde yer alan yazıtlardan 18.yy'ın sonu ve 19.yy'ın başlarında yaptırıldıkları anlaşılmaktadır. Bu yapılar, Savur geleneksel kent dokusunun oluşum süreci ile ilgili bilgi vermektedir.

Şekil 3:
Geleneksel evlerde parsel konumları

Şekil 4:
Kent dokusundan ve evlerden kesitler

Savur'da topografya, evlerin kat düzenlerini, biçimlenmelerini belirleyen en önemli etkidir. Geleneksel evlerin giriş katı ile son katının ilişkisini ve sokakla olan bağlantısını belirleyici de topografyadır. Böylece kübik bir yapı anlayışından uzak, eğimli zemin üzerinde kademelenerek yükselen bir tasarım oluşmuştur (Şekil 4).

Evler belirli bir yöne sabit kalınarak yapılanmamıştır. Bir kısmı ilçenin batısındaki yeşil alana bakan, doğudakiler karşıdaki yeşil tepelere ya da ana yollara yönlendirilmişlerdir. Evin önünün açık ve havadar olması, manzarayı görmesi planlamadaki önemli bir etmendir. Ancak komşunun görüşünün engellenmemesine ve mahremiyetine özen gösterilmiştir.

Evler genellikle iki ya da üç kattan, konaklar ise üç ya da dört kattan oluşmaktadır. Mardin'de olduğu gibi (Alioğlu, 2000), Savur'da da bir evin sahip olabileceği kat adedinin en önemli belirleyicisinin parselin başlangıç ve bitim noktaları arasındaki kot farkı olduğu anlaşılmaktadır. Evin en üst katının, eğimin en üst düzleminde olduğu ve aynı düzlemindeki sokakla ilişki kurabilen, kısmen de bağımsız bir kat olduğu görülmektedir. Bazı evlerde parselin konumuna göre, ara katlardan da sokakla ilişki kurulmaktadır.

Aşağıda, incelenen evlerin adres listesi verilmiştir (Tablo 1).

4.2. Plan Düzeni

Savur'daki beylere ait konaklar ile bazı zengin ailelere ait evler, feodal düzendeki geniş aile bireylerini ve çalışanlarını barındıracak şekilde düzenlenmiştir. Küçük bir saray niteliğinde olan konakların bir kısmı üç, bir kısmı da dört katlıdır. Evlerin zemin katında avlu, bahçe, revak, ahır, depo, kiler, kuyu gibi servis birimleri, üst katlarda ise odalar, eyvan, balkon, banyo, mutfak, tuvalet, teras gibi mekânlar yer almaktadır. Birçok evin zemin katında da oda bulunmaktadır (Resim 10–17).

Konaklar dışındaki evler genelde iki katlıdır. Alt katta genellikle avlu, ahır, depo, kiler, wc, bazen oda ve eyvan; üst katta ise yaşama mekânları yer alır. Bir kısmı avlusuz olan bu evlerin alt katları ticarete yönelik düzenlenmiştir. Konut+ticaret işlevinin beraber görüldüğü bu evler genelde çarşı üzerinde veya yakın çevresinde yer almaktadır. Avlusuz olan bu evlerde, avlu işlevini üst kattaki teras sağlamaktadır. Zemin ya da bodrum katındaki ahır, depo, kiler vb. birimleri kayalık zeminin oyulmasıyla oluşturulmuştur. Evler Mardin'de olduğu gibi (Alioğlu, 2000), bazen toprağı düzenleyerek, bazen de mevcut zemini olduğu gibi kabul ederek ve kendiliğinden var olan veya oluşturulan mağara gibi mekânları da tasarıma katarak doğal yapıyı değerlendirmiştir.

Tablo 1.
İncelenen evlerin listesi (E:Envanter No, T: Tescilsiz)

E.NO	EV SAHİBİNİN ADI	MAHALLE	SOKAK	NO
E.1A	Hacı Abdullah Öztürk	Devlet Mah.	Yediveren Sok.	20
E.1B	İrfan Fidan	Devlet Mah.	Yediveren Sok.	21
E.1C	Hüseyin Öztürk	Devlet Mah.	Yediveren Sok.	23
E.2	Sait Erdem	Devlet Mah.	Eflatun Sok	4
E.3	Sait Erdem	Devlet Mah.	Eflatun Sok	4
E.4	Sait Erdem	Devlet Mah.	Eflatun Sok	4
E.5	Sait Erdem	Devlet Mah.	Eflatun Sok	4
E.6	Hamit Fidan	Devlet Mah.	Sarıçam Sok	8
E.7	Asım Fidan	Devlet Mah.	Sarıçam Sok	8
E.8	Bahattin Erdem	Devlet Mah.	Eflatun Sok	12
E.9	Mithat Söğüt	Devlet Mah.	Leylak Sok	5
E.10	Necmettin kaya	Devlet Mah.	Yasemin Sok	6
E.11	Münir Bora	Gazi Mah	Yasemin Sok	7
E.12	Hakkı Aytaç	Gazi Mah	Yasemin Sok	8
E.13	Mahmut Kavak	Gazi Mah	Kasımpatı Sok	13
E.14	M.Tahir Ökmen	Gazi Mah	Kadife Sok	1
E.15	İsmail Kaymaz	Gazi Mah	Kasımpatı Sok	11
E.16	Abdullatif Özbek	Gazi Mah	Reyhan Sok	2
E.17A	Fikri Kavak	Evren Mah	Pembegül Sok	9
E.17B	Şükrü Kavak	Evren Mah	Pembegül Sok	10
T.1	Tespit edilemedi	Devlet Mah.	Vatan Cad	7
T.2	Şevki Turgay	Devlet Mah.	Vatan Cad	14
T.3	Hasan Yavuz	Devlet Mah.	Vatan Cad	17
T.4	Hayrettin Yavuz	Devlet Mah.	Vatan Cad	19
T.5	Abdulgani Sincar	Devlet Mah.	Vatan Cad	23
T.6	Hamit Karakoyun	Devlet Mah.	Yediveren Sok.	12
T.7	Beşir Direkçi	Devlet Mah.	Orkide Sok	3
T.8	Zeki Sayın	Devlet Mah.	Leylak Sok	17
T.9	İsmail Doğruyol	Devlet Mah.	Vatan Cad	21
T.10	Kadir Doğan	Gazi Mah	Vatan Cad	24
T.11	Tespit edilemedi	Devlet Mah.	Leylak Sok	16
T.12	Ahmet Tekin	Devlet Mah.	Güllük Sok	4
T.13	Vakıf Evi	Devlet Mah.	Güllük Sok	7
T.14	Halef Yaşar	Evren Mah.	Zakkum Sok	2
T.15	Muharrem Çelik	Evren Mah	Pembegül Sok	19
T.16	Tespit edilemedi	Evren Mah	Pembegül Sok	22
T.17	Enver Aras	Devlet Mah.	Eflatun Sok	5
T.18	Sait Erdem	Devlet Mah.	Eflatun Sok	8
T.19	Talat Direkçi	Evren Mah	Zakkum Sok	11
T.20	İsmail Özer	Devlet Mah.	Papatya Sok	13
T.21	Hüseyin İnce	Gazi Mah	Kasımpatı Sok	10
T.22	Adnan Kaya	Gazi Mah	Köprübaşı Mevki	
T.23	Servet Kaya	Gazi Mah	Vatan Cad	
T.24	Cengiz Kavak	Evren Mah	Pembegül Sok	11
T.31	Tespit edilemedi	Devlet Mah.	Vatan Cad	22

*Resim 10–17:
Geleneksel ev örnekleri*

Savur evleri, geleneksel Midyat evlerinde olduğu gibi (Dalkılıç, 2004b), çok amaçlı mekânlar (açık mekânlar–avlu, teras, dam-, yarı açık mekânlar –eyvan, revak, balkon – ve kapalı mekânlar –oda, aralık-) ve özelleşmiş mekânlardan (servis mekânları –ahır, kiler, ambar, kahve ocağı- ile ıslak hacimlerden – mutfak, banyo, tuvalet-) oluşmuş bir bütündür.

4.2.1. Çok Amaçlı Mekânlar

Bu birimler birçok işlevi gören mekânlardır. Açık, yarı açık ve kapalı mekânlar olarak sınıflandırılabilir.

Açık mekânlar (Avlu, Teras, Dam)

Geleneksel Savur evlerinde, plan düzenindeki açık mekânlardan en önemlisi, evlerin bir bölümünde bulunan, giriş ya da ara katlarda yer alan, evin üzerinde bulunduğu parselin boyutuna bağlı olarak büyüklüğü değişen avlulardır (Resim 18). Kuyu, tandır ve ocak gibi donatı elemanları olan avluların duvarlarında da at yemlikleri ve su yalıkları bulunur.

Avlu döşemesi

Kurutma yapılan bir teras

Taht kurulmuş bir teras

Damda salça yapımı

*Resim 18,19,20,21:
Savur Evlerinde Açık Mekânlar ve Kullanımları*

Üst katların açık mekânları olan teraslar, alt kattaki yapı alanı sınırının belli bir aks ya da modüle geriye çekilmesiyle oluşmuş mekânlardır. Üst katlarda kısmen alt kattaki avlunun işlevi teraslarda sürdürülür. Özellikle avlusu olmayan evlerde teras, avlu görevini üstlenir. Genelde avludan çıkılan üstü açık tek kollu bir merdivenle ulaşılmaktadır. Terasta sıcak yaz gecelerinde kurulan tahtlarda yatılır, yemek yenir, günlük işler yapılır, mevsimlik yiyecekler hazırlanır. Bazı teraslarda tuvalet ve ocak bulunur. Böylece alt kata inmeden terasta yemek pişirilir, su kaynatılıp çamaşır yıkanır (Resim 19,20).

Evin üst örtüsünü oluşturan dama, üst katta eyvanın arka duvarındaki ya da giriş kapısının yanındaki duvarın içinden bir merdivenle çıkılır. Güvenlik amacıyla merdivenin bitiminde dama açılan bir kapı yer alır. Damın çevresi taştan sade bir parapetle çevrilidir. Kar atmak amacıyla bir tarafta açılan bir boşluk vardır. Damın çevresinde yağmur suyu tahliyesi amacıyla çörtenler ve yer yer bacalar bulunmaktadır. Kış-

lık yiyeceklerin hazırlanmasında daha temiz olacağı ve ayak önü olmadığı için tercih edilen bir açık alandır (Resim 21). Teraslarda olduğu gibi damlarda da sıcak yaz aylarında üzerinde kurulan tahtlarda yatılır.

Teras ve damlarda yer alan tahtlar, ahşap direkler üzerinde yükseltilmiş, birkaç yatak alabilecek büyüklüktedir. Geceleri yatma, gündüzleri yemek yeme ve oturma gibi işlevleri de karşılar. Gerekğinde üstü açık kalacak şekilde çevresi bir perde ile örtülerek çevre yapılardan görülmesi önlenmiş olur.

Yarı açık mekânlar (Eyvan, Revak, Balkon)

Üç tarafı ve üstü kapalı, önü açık bir mekân olan eyvan, Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel ev planlamasında etkili bir biçimde kendini gösteren yarı açık bir alandır. Ev tasarımındaki yerini iki önemli özelliği belirler. İlk özelliği, yaşama birimi olan iki oda arasında geçişi sağlayan ve bu mekân aracılığıyla avlu veya terasla bağlantıyı kuran bir ara eleman oluşudur. İkincisi ise, yazları sıcak ve kurak geçen bölgenin geleneksel evlerinde serin, gölgelik bir yaşama mekânı olarak düzenlenmesidir. Ayrıca yapı kütlesine bir ek yapılmak istendiğinde de, -parselin izin verdiği ölçüde- bir ara kesit mekân olarak eyvan kullanılmıştır (Alioğlu, 2000). Bütün bu özellikler bölgede yer alan Savur'un geleneksel evlerinin biçimlenmesinde de eyvanın yeri için ana etkenler olmuştur. Üstleri beşik, çapraz, haçvari ya da tekne tonozla örtülmüştür.

*Resim 22,23,24:
Eyvanların konumu.*

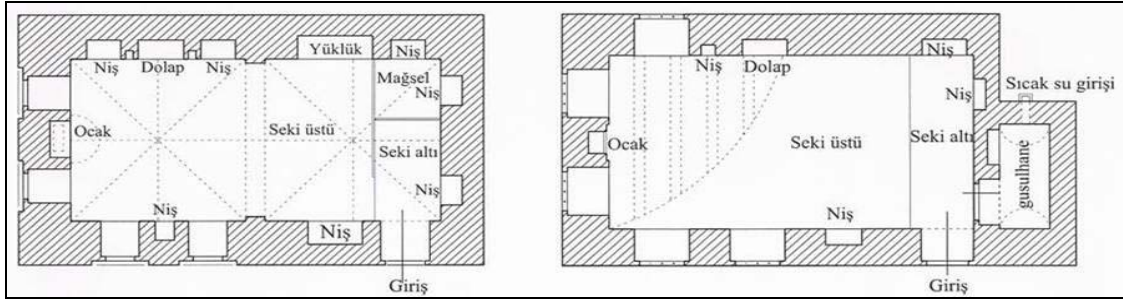
Eyvanlar genellikle, giriş katında avluya, üst katlarda ise terasa açılır. Üst kattaki eyvanların arka duvarında dama çıkan merdiven bulunur. Eyvanlar sıcak yaz günlerinde oturulan, yemek yenen, yatılan ve bazı gündelik işlerin yapıldığı bir yaşama mekânıdır. Bazı evlerde, eyvanların üst kısmı ahşapla kapatılarak, kışlık erzakların depolandığı ve korunduğu (zaradiye) bir ambar olarak kullanılmaktadır (Resim 23).

Bir başka açık mekân olan revak, Savur geleneksel evlerinin bir kısmında görülür. Zemin katta yer alan, üç tarafı ve üstü kapalı, önü bir veya daha fazla sütunlarla bölünmüş olan revaklar Mardin evlerindeki kadar (Alioğlu, 2000) sık görülmez. Parsel boyutunun uygun olduğu konaklarda ve büyük evlerde görülen revak; avlu–ahır, sokak–avlu ve sokak–ahır arasındaki ilişkiyi kuran ara kesit bir mekân konumundadır. Revakların üstü birinci katın terasını oluşturmaktadır. Üst örtüleri çapraz tonozdur. Modüler gelişen bir mekân olarak, arkasındaki kapalı mekânın modüler düzenine genelde uymaktadır. İçinde tuvalet ve kuyu olanları da mevcuttur.

Balkon, Savur geleneksel evlerinde nadir görülen bir yarı açık mekândır. Ancak evlerin yeni düzenlemelerinde eklenti balkon yapıldığı görülmektedir.

Kapalı mekânlar (Oda, Aralık)

Odalar, çekirdek bir ailenin yaşamını sürdürebileceği iç donanıma sahip kapalı mekânlardır. Gündüzleri oturulan, yemek yenen, misafir kabul edilen, banyo yapılan, yemek pişirilebilen (içinde ocak bulunanlarda), su ısıtılabilen, geceleri ise hem oturulabilen hem de yatılabilen alanlardır. Bu bakımdan her biri tek başına bir ev olma özelliğindedirler. Odalara genelde eyvandan, nadiren aralıktan veya terastan girilmektedir. Konaklardaki ve büyük evlerdeki köşk odaları daha özentili olup, bezemeli ahşap kirişlemeli ya da ahşap kaplamalıdır (Şekil 5 ve Resim 25–28).

Şekil 5:
Geleneksel Savur evlerinde oda düzenleri

Oda girişleri, kısa kenarın ortasından ya da uzun kenarın köşesindedir. Odanın ilk girilen bölümü olan seki altı, asıl oturulan bölümün döşemesinden 15–20 cm. kadar aşağıdadır. Ayakkabıların çıkarıldığı bu bölümün dış duvara gelen köşesinde *mağsel* olarak adlandırılan yıkanma yerinin su gideri avluya ya da sokağa açılmaktadır. Tek sıra taşla sınırlandırılan bu alan, zemini taş olan odanın yıkanarak temizlenmesini kolaylaştırmaktadır. Mağselin yer aldığı köşenin duvarlarında, banyo malzemelerinin ve ibriklerin konulması için nişler yer alır. Odanın asıl oturulan bölümü seki üstüdür. Bazı odalarda bu iki bölümün sınırını çizen ahşap korkuluklar vardır. Orta kısmı açık olan bölümden seki üstüne çıkılır. Günümüzde kullanılmayan, bir kısmı da kapatılan bu ocakların bazıları özelliklerini halen korumaktadır (Şekil 5).

Giriş kapısına yakın noktada 140–165 cm. genişlikte, 55–75 cm. derinlikte kemerli yüklükler yer alır. Yatak ve yorganların gece serilip, gündüz kaldırıldığı yer olan yüklükler, genelde döşemeye kadar inmektedir. Ayrıca, yerden 50 cm kadar yüksek kısmı bölünerek sürmeli ahşap kapaklarla kapatılanları da vardır. Yüklüklerin sade kemerlerine karşın, nişlerin ve kapaklı dolapların üstü çeşitli süsleri içeren kemerlerle geçilmiştir (Şekil 5).

Resim 25–28:
Odaların iç düzenleri

Odalarda duvarları üstten saran süslemeli, bazılarında altın yıldızlı alçı raflar yer almaktadır. İnsan elinin uzanabileceği yükseklikte olan ve bazı evlerde iki sıra olan bu raflar, kap kacak ve çeşitli küçük eşyaları koymak için yapılmıştır. Bazı evlerde ise köşelerde ve oda ortasındaki kemerlerin üzengi noktalarında alçı lambalıklar yer almaktadır. Bu odaların tavanları kadar nişleri, kapaklı dolapları, kapı ve pencere kenarları da özenli ve süslemelidir. Üstleri düz ahşap tavan veya beşik, çapraz, haçvari, tekne, aynalı ve karışık tonoz çeşitleriyle örtülüdür (Resim 29–35).

Bir geçiş elemanı olan aralıklar, oda ile teras veya oda ile avlu arasında yer alan kapalı mekânlardır. Bazen açık alana tek bir kapıyla bağlandığı gibi, ortada kapı, yanlarda simetrik dar iki pencere de bulunabilmektedir. Kapalı bir mekân olduğundan, oturma amaçlı da kullanılabilir.

İşlik, Savur evlerinde ender görülmektedir. Odaların kapalı kısmında genelde yarım ya da bir modül büyüklüğünde yer almaktadır. Bir duvarla odadan ayrılan ve sadece bir kapıyla odaya bağlanan bu mekânların bir kısmının yıkanma amaçlı düzenlendiği, bir kısmında ise tonoz yüksekliğinden faydalanılarak *zaradiye* (zahirelik) olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Resim 29–35:
Oda Tavanları

4.2.2. Özelleşmiş Mekânlar

Özelleşmiş mekânlar, servis mekânları ve ıslak hacimlerdir.

Servis Mekânları (Ahır, Kiler, Zaradiye, Kahve ocağı)

Zemin katlarda, parselin alt kotu oyularak meydana getirilmiş, girişi doğrudan sokakla bağlantılı ahırlar bulunmaktadır. Sokağa açılan ana kapı binek hayvanları düşünülerek geniş ve yüksek tutulmuştur (Resim 36).

Resim 36–37:
Ahır ve kiler

Kilerler, hasat döneminden sonra, toplanan buğday, arpa, nohut gibi tahılların ve bazı erzakların yıl boyunca kullanılacak bölümünün depolandığı alanlardır. Giriş ya da üst katlarda yer alabilen kilerler, genelde bir kısmı doğal kayanın oyulmasıyla oluşturulmuş, beşik tonozlu, bazen mazgal penceresiyle avludan ya da sokaktan havalanan, az ışık alan serin yerlerdir. Büyük kilerler ortadaki kalın taş ayaklara oturan çapraz tonozlarla geçilmiş ve yüksek tutulmuşlardır. Konaklardaki kilerler sayıca daha çoktur ve daha büyük boyutlarda yapılmışlardır (Resim 37).

Büyük kilerlerin dışında bazı kışlık yiyeceklerin korunması amacıyla eyvanların ya da iç mekânların tonoz yüksekliğinden faydalanılarak yapılmış alanlar da mevcuttur. *Zaradiye* olarak adlandırılan bu bölümler, eyvanın açık yüzünün bir kısmının ahşap yüzeyle kapatılmasıyla oluşturulmuşlardır. Küçük bir boşlukla havalandırılan zaradiyelere el merdiveniyle çıkılmaktadır.

Konaklarda ve büyük evlerde erkek konukların ağırlandığı alanın yanında yer alan bir servis mekânı da kahve ocağıdır. Duvarlarla sınırlandırılan bu mekân, kalabalık konuklar için kahve ve benzeri ikramların hazırlanması için ayrılan bir yerdir.

Islak Hacimler (Mutfak, Banyo, Tuvalet)

Genellikle avluda, odadakilerden daha genişçe ocağı bulunan mekânın mutfak olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bunun yanında, teras ya da eyvanda bulunan geniş ocaklar da yemek pişirmek amacıyla kullanılmıştır. Daha küçük boyutlu pişirme ve ısıtma işlemleri odalarda yer alan ocaklarda çözülmüştür (Resim 38, 39).

Savur evlerinde yıkanma eylemi, odalarda seki altında yer alan yaklaşık 130 cm x 130 cm boyutlarında, bir taş sırasıyla sınırlandırılmış alanda yapılmaktadır. *Mağsel* olarak adlandırılan bu açık alanın su gideri duvar dibinde açılan bir delikle avluya ya da sokağa akıtılmaktadır. Yıkanmak için kuyudan büyük ibriğe doldurulan su, odadaki ocakta ısıtılmaktaydı (Resim 40–41).

Tuvaletler, avlulu evlerde girişin yanında ya da bir köşede 80–90 cm boyutlarında, kareye yakın biçimde yapılmışlardır. Avlusuz evlerde ise, giriş kapısının hemen yanında duvar kalınlığının içine gömülmüş biçimde ya da terasın bir köşesinde yer almaktadır. Ancak, birçok evde özgün tuvaletler kullanılmamaktadır; evin içinde eyvan ya da terasta su donanımlı yeni tuvaletler bunların yerini almıştır.

*Resim 38,39:
Mutfak ve ocak*

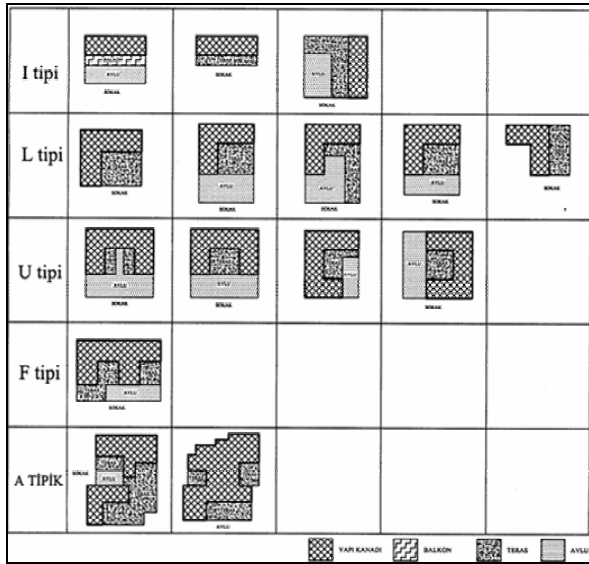

*Resim 40,41:
Odaların girişinde, seki altında yer alan mağseller*

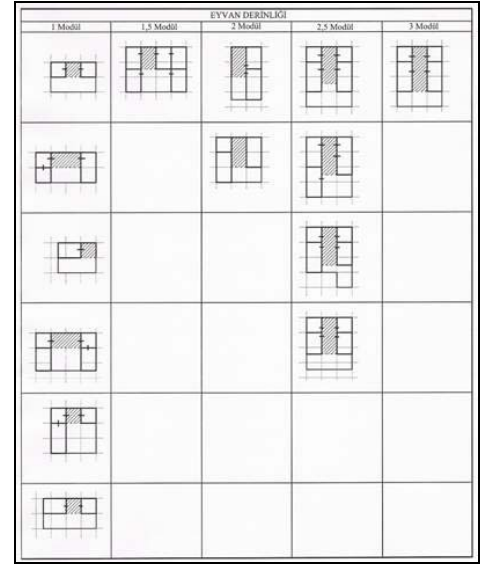
4.3. Plan Tipleri

Anadolu'nun geleneksel yerleşmelerinde evler tipolojik çerçeve içinde ele alındığında; tespit edilebilen bazı genellemelerin böyle bir çalışmanın asıl ögesini oluşturacak biçimde etkili olduğu görülür. Bu genelleme, geleneksel evin içe dönük giriş katının servis mekânlarından; dışarı veya sokağa dönük üst katlarının ise, yaşama mekânlarından oluştuğu biçimde tanımlanabilir. Bu tanımlama ise, servis ilişkilerinin yaratacağı mekânlarını değil, biçimsel ve işlevsel özelliklerinden ötürü yaşama mekânlarının tipolojik değerlendirmeye alınması zorunluluğunu getirmiştir. Tüm katları içeren bir biçimlendirme yaparak ana tipler yakalanamamaktadır. Bu bakımdan oda, eyvan, teras, balkon, aralık gibi birimlerin yer aldığı üst katlarda tipolojik çalışma yapılmıştır.

Belli bir yönlendirmenin yapılmadığı geleneksel Savur evlerinin tipolojik açıdan incelenmesi aşamasında iki farklı yaklaşım denenmiştir. Birincisinde doluluk-boşluk oranlarına göre tipolojik çalışma yapılmıştır. Yapı kanatlarının avlunun etrafındaki konumlarına ve doluluk-boşluk oranlarına göre plan tipleri incelendiğinde I tipi, L tipi, U tipi, F tipi ve Atipik olarak sınıflandırma yapılmıştır (Şekil 6). İkincisinde ise, mekânların boyutunu belirleyen modüler düzene göre tiplendirme yapılmıştır. Çünkü tüm birimlerde genelde bir modüler anlatım imkânı bulunmaktadır. Kat planlarında mekânların modül sayısı yapı kanadının boyutunu belirlemiştir. Geleneksel Savur evlerinin modüler tiplendirmesinde yarı açık mekân olan eyvanın derinlik birimi esas alınarak yapı kanatları sınıflandırılmıştır (Şekil 7).

Doluluk-boşluk oranlarına göre plan tipleri

Geleneksel Evlerin tasarımındaki modüler düzen

*Şekil 6,7:
Savur Evlerinde Plan tipleri*

4.4. Cephe Düzeni

Evlerin sokak cephelerinde manzaraya bakan özellikli pencereler, eyvanlar ve teraslar yer almaktadır. Sokaktan doğrudan yapının üst katına çıkılan evlerde; yaşama birimlerinin yer aldığı katlar avlulu evlerin cephelerinin bir bölümünü kapsarlar. Sokak cephelerini oluşturan elemanlar; avlu duvarları, sokak giriş kapıları, geniş ahır kapıları, üst katın oda pencereleri, cumba ve bindirmeliklerdir.

Büyük bir kısmı avlulu olan evlerin bu alana bakan cepheleri, sokak cephelerine göre daha hareketli ve özelliklidir. Özellikle konaklar ve büyük evlerde mekân sayısının fazlalığıyla birlikte daha yüksek tutulan pencere ve eyvan kemerleri, avlu cephelerini zenginleştirmiştir. Kemerli kapılar, bezemeli pencereler, eyvan ve revak kemer boşlukları ile çeşitli silmeler, korkuluklar ve yazıtlar avlu cephelerini oluşturan başlıca elemanlardır. Eğimli parsel üzerindeki yapılanmanın basamaklandırılışıyla hareketlendirilen yapı kanatları, yapıyı sokaktan ayıran avlu duvarından görülebilmektedir. Böylece giriş katının dışındaki diğer katlar sokağa yansıtılmıştır (Resim 10–17).

Cephelerde ön plana çıkarılmış olan eyvanın, eyvan açıklığı yarım daire ya da sivri kemerin yoğunlukla kullanıldığı biçimlere sahiptir. Eyvan kemerleri genelde tek açıklıklı olarak yapılmışlardır. İki açıklıklı örnekleri de görülen eyvanların dışa bakan kemerleri farklı şekil ve bezemelidir (Resim 42, 43). Revak kemerleri ise, eyvan kemerlerine göre daha özensiz birimlerdir. Revak kemerleri basık, yarım daire veya sivri kemerlidir (Resim 44, 45).

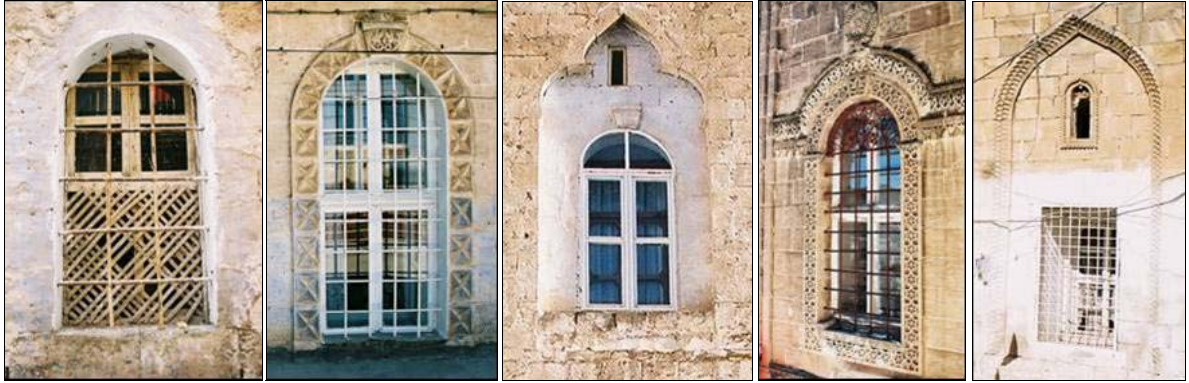

*Resim 42,43:
Eyvan kemerleri*

*Resim 44,45:
Revak kemerleri*

Kapalı yaşama mekânlarının dışa açılan kısımları olan pencereler, Savur evlerinde çeşitli form ve süslemede yapılmışlardır. Pencere boyut ve biçimleri çok çeşitlilik göstermektedir. Çevresi bezemeli yarım daire kemer, zigzaglı kemer girintisi içinde dörtgen pencere, dışa doğru geometrik desenli kemerli, üç dilimli girinti içinde dörtgen ya da kemerli, dıştan burma kemerli, s ve c kıvrımlı girinti içine alınmış dörtgen ya da kemerli pencereler bu çeşitliliğin birer parçalarıdır. Tepe pencereleri ise kemerli girintiler içindeki pencerelerin üzerinde ya da iki pencere ortasında yer almaktadır. Fazla çeşitlilik göstermeyen tepe pencereleri genelde küçük dörtgen, daire ve su damlası şeklindedir (Resim 46–50).

*Resim 46–50:
Pencereler*

Kapılar avlu-sokak, oda ve aralık kapıları olarak incelenmiştir. Sokak ile avlu ilişkisini kuran dış kapılar, sade, basık kemerli tek ya da çift kanatlıdır. Konaklar ile büyük evlerin avlu kapısının yanında, ahırın yer aldığı kanatın yönünde bir başka kapı yer almaktadır. Avlu kapısından daha geniş ve yüksek tutulan bu kapılar, genellikle sivri kemerli girinti içine alınmıştır ve basık kemerlidir. Böylece insanlar ve hayvanların giriş yönü ayrı çözümlenmiştir. Bazı sokak kapılarının üzerinde kapı tokmakları (şakşaklar) bulunur. Oda kapıları ise, konak ve büyük evlerin özellikle köşk odaların kapısı, bezemeli ya da girinti içine alınmış, ahşap kanatları ince işçiliklidir. Aralık kapıları çift kanatlı veya tek kanatlı, bazen kemerli ve dilimli niş içerisinde yer alan ahşap elemanlardır (Resim 51-55).

*Resim 51–55:
Sokak (51–52), Oda (53–54) ve Aralık (55) Kapıları*

Dam, teras ve balkonları sınırlayan taş korkuluklar, silmeden itibaren 75–90 cm. yüksekliktedirler. Damların korkulukları genelde 4–6 sıradan oluşan düz duvar örgüsü şeklindedir. Teras ve balkonlarda ise, alanı çevreleyen bir- iki sıralı kornişin dışa taşmasından sonra aralıklı örülmüş duvar düzenindedir. Bunun dışında bazı teraslar da oyuntulu taş sütunlardan oluşturulmuştur. Damlarda ve teraslarda kar atmamak amacıyla bırakılmış, yaklaşık 50 x 70 cm. boyutlarında üzeri dilimli kemerle geçilmiş oyuklar bulunmaktadır.

Resim 56–58:
Silmeler

Evlerin kat bitimini belirten, yıldız, yaprak, üçgen, zigzag vb. biçimlerdeki silmeler, yapı cephesini zenginleştiren ve tamamlayan elemanlardır (Resim 56–58). Cepheler silmelerin üstünde, dışa çıkıntılı korniş taşı ve bunun üzerindeki korkuluklarla tamamlanmaktadır.

Evlerin sokak veya oda kapılarının üzerinde ya da iç mekânlardaki duvar ve nişlerde evin yapım tarihi, yapımı, yaptıranı ya da onarım tarihini belirten yazıtlar bulunmaktadır. Bunlar genelde Arapça yazılı, dörtgen, elips, su damlası ya da yuvarlak formda yapılmışlardır (Resim 59–62).

Resim 59–62:
Yazıtlar

4.5. Yapım Tekniği ve Malzeme

Geleneksel evlerde ana yapım malzemesi bölgedeki taş ocaklarından çıkarılarak işlenen, sarı kalçer taştır. Duvarlar, üst örtüler, döşemeler ve iç mekânların tonoz başlangıç seviyesine kadar olan duvarlar, düzgün kesme taşlarla (ince yonu) örülmüştür. Bu yüzeylerdeki söve, kemer, sütun, silme, yazıt ve korkuluklarda zengin taş işçiliğinin sergilendiği biçim ve bezemeler görülmektedir. Evlerin avluya ve sokağa bakan zemin katları ile avlu duvarları, üst katlar gibi özenli olmayan kaba yonu taş örgüyle yapılmışlardır. Duvarların görünmeyen iç kısımları ile temellerde ise moloz taş kullanılmıştır. Bağlayıcı malzeme olan harç, taş kırığı ve kireçten oluşmaktadır. Taşın hâkim olduğu mekânlar yaz aylarında serin, kış aylarında ise ısıyı tuttuğu için sıcaktır. Evlerin bugünkü kullanıcılarının ifadesine göre, Savur'daki evler Midyat'tan getirilen taş ustalarına yaptırılmıştır.

Duvarların kalınlıkları katlara ve mekânlara göre değişmektedir. Servis birimlerinin yer aldığı giriş katlarında duvar kalınlıkları 90–180 cm, üst katlarda ise 65–110 cm arasında değişmektedir. Taşıyıcı olmayan teras korkuluğu, tuvalet gibi duvarlarında ise 25–40 cm arasındaki ölçüler kullanılmıştır.

Kesme taş kaplamalı duvarların taş yüksekliği 21–25 cm arasında değişmekle beraber 22–23 cm daha sık rastlanan bir ölçüdür. Servis birimlerinin alt kotlarında ve payelerde 40–50 cm yüksekliğinde taşlar görülür.

Açık, yarı açık ve kapalı mekânların döşemeleri farklılıklar gösterirler. Avlu, taş kaplama veya sırtıştırılmış topaktır. Bir kısım evde de her iki malzeme birlikte kullanılmıştır. Teraslar ile yarı açık bir

mekân olan eyvanlar daima taş kaplamalıdır. Kapalı mekân olan oda döşemeleri ise birçok evde korunmuş olan, “*mkara kils*” denilen yöreye özgü bir harçla kaplamalıdır. Beyaz toprak, beyaz taş tozu, su, süt ve yumurta akıyla yapıldığı belirtilen bu karışımla kaplamalı mekânların duvar, tavan ve döşemeleri uyumlu bir doku oluşturmaktadır.

Modüler düzende gelişen mekânların üst örtüleri de bu sistemi tüm mekânlarda yansıtır. Beşik, çapraz, aynalı, tekne tonoz şeklinde görülen üst örtülerin yanında, üst katlardaki özel odalarda –özellikle köşk odalarda kalem işleriyle bezemeli ahşap kirişleme üzeri ahşap kaplama, ya da aynalı tavan da denilen zengin ahşap işçiliğinin sunulduğu tavanlar yer almaktadır. Tonoz olan tüm üst örtüler genelde sıvalıdır. Ancak ahır, samanlık, depo gibi servis birimlerinde moloz örgülü tonoz örtüler sıvanmamıştır. Bazı tonozlarda da çeşitli renk ve desenlerde süslemelerle tarih görülmektedir.

Ahşap; kapı, pencere kanatlarında, üst katlarda yer alan odaların, özellikle köşk odaların üst örtülerinde, dolap kapakları ile zaradiyelerde kullanılmıştır. Konak ve büyük evlerin ahşap elemanları oymalı ve renkli kalem işleriyle bezemelidir.

Metal malzeme, evlerin pencere önlerinde yer alan şebekelerde ve bazı evlerin avludan terasa çıkan merdiven korkuluklarında kullanılmıştır.

Alçı, bezeme amaçlı olarak; tavanlarda, yaşmaklı ocaklarda, özellikli nişlerin süslemesinde, odaların duvarlarında günlük malzemelerin konması için düzenlenmiş rafların yapımında, lambalar için ayrılmış köşeliklerde kullanılmıştır.

5. SONUÇ

Savur geleneksel kent dokusu ile bu dokunun en önemli öğeleri olan konaklar ve evler; topografya, malzeme, yapım tekniği, kültürel etkileşim, aile ve toplumsal yapı gibi etkenlerin yanında, Türk-İslam aile yapısı, endüstri öncesi şehrin nitelikleri gibi genel etkenlerin belirleyiciliğinde oluşmuştur.

Savur, özgün mimarisini koruyan bir kenttir. Bu durumun oluşmasında, ilçenin anayol üzerinde yer almaması, yöre halkının anılarla dolu geleneksel evlerde ve konaklarda, dekoratif ve kişisel eşyalarla birlikte geçmişi koruyarak yaşamaya devam etmesi, tarlasını, bağını, bahçesini terk etmemesi, büyük kentlere göç edenlerin yılın belli dönemlerini Savur’da geçirmesi ile sağlanmıştır. Bu durum kültürel sürekliliği de beraberinde getirmiştir. Evlerin bugünkü sahipleri ve kullanıcıları, ilk sahiplerinin kuşaklar sonrasındaki mirasçılardır. Bu bakımdan evlerle kullanıcılar arasındaki bağ çok güçlüdür. Bütün bunlar, Savur geleneksel kent dokusunun ve sosyal yaşantısının korunmasında önemli birer faktördür.

Sürdürülen sosyal yapısıyla Savur, birçok geleneksel kent dokusundan ayrılır. Buna rağmen, kentsel alanın tümüyle korunması mümkün olmamıştır. İlçede Kültür Bakanlığı tarafından kale, 6 konak, 6 ev ve 2 cami tescillenmiştir (Konaklara bugünkü mirasçı sayısına göre envanter numarası verildiğinden tescilli yapı sayısı daha fazla görünmektedir). Bunun dışında koruma adına hiçbir çalışma yapılmamıştır. Ancak koruma altına alınması gereken, özgün yapım tekniğinin ve taş işçiliğinin sergilendiği, çok sayıda geleneksel ev bulunmaktadır. Koruma Planı olmadığı için geçiş dönemi kararları uygulanmaktadır.

Savur geleneksel kent dokusunun korunabilmesi, mimari ve sosyal yapı birlikte değerlendirildiğinde mümkündür. Hazırlanacak koruma projesi, Savur’un gelişimini sağlayacak verilere sahip olmalı, yapılacak müdahaleler için yasal, yönetsel ve planlama açısından uygun bir koruma örgütlenmesi sağlanmalıdır.

6. KAYNAKLAR

1. Alioğlu, F. (2000) *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
2. Anonim (1989) *Ana Britannica Ansiklopedisi*, Cilt 19, İstanbul.
3. Ayaz, E. (2003) *Geçmişten Geleceğe Savur*, Savur Belediyesi Yayını, Savur.
4. Aydın, S., Emiroğlu K., Özel, O., ve Ünsal S. (2000) *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
5. Akyüz, G. (1998) *Mardin İlinin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Resim Matbaacılık, İstanbul.
6. Anonim (1984) *Büyük Kültür Ansiklopedisi*, Cilt 10, Başkent Yayınları, Ankara.
7. Dalkılıç, N. (2004) *Midyat İlçesindeki Kültürel Zenginliğin Oluşturduğu Geleneksel Mekânsal Dizgenin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

8. Dalkılıç, N. ve Aksulu I. (2004) Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri Üzerine Bir İnceleme, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19, (3).
9. Anonim (2002) *Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
10. Eldem, S.H. (1984) *Türk Evi Osmanlı Dönemi*, T.A.Ç. Vakfı, İstanbul.
11. Kuban, D. (1995) *Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
12. Sözen M. ve Eruzun C. (1992) *Anadoluda Ev ve İnsan*, Emlak Bankası Yayınları, İstanbul.
13. Yıldız, İ. (2003) *Savurdaki Mimari Eserler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
14. Anonim (1982–1983) *Yurt Ansiklopedisi*, 8. Cilt, Anadolu Yayıncılık, İstanbul.